

Undersøgelse:

Unge digitale trivsel

Red Barnet

Camille Leicht & Kuno Sørensen

INDLEDNING

Online og offline – to sider af samme sag

Gennem de seneste ti år har Red Barnet udviklet særlige forebyggende og oplysende projekter, der har fokus på seksuelle overgreb, mobning og børns online liv. Hjemmesiden sikkerchat.dk, sammen med det Kriminalpræventive Råd, en hjemmesidebaseret hotline hvor man kan anmelde billeder af seksuelle overgreb på børn (børneporno) samt anti-mobbeprogrammet Fri For Mobberi sammen med Maryfonden, som retter sig mod børnehaver og folkeskolens mindste klasser. Som de sidste skud på stammen har Red Barnet udviklet særlige kurser til moderatører på sociale netmødesteder for børn og unge og BuddyGuard rådgivningen, som er chatrådgivning til børn og unge, der har oplevet noget ubehageligt på nettet eller mobilen.

Red Barnet ønsker, at børn så vidt muligt får positive sociale oplevelser, hvad enten børnene opholder sig i børnehaven, skolen eller anvender de mange muligheder, der findes for at kommunikere digitalt via mobilen og nettet. De digitale medier er blevet vigtige sociale redskaber, som giver børnene mange positive oplevelser og udvider deres erfaringsverden.

Vi voksne kan have en tendens til at opfatte det, der foregår online som meget forskelligt eller adskilt fra det, som foregår i den traditionelle fysiske verden. Jo mere udbredt og anvendt de digitale medier bliver, desto mindre virker denne adskillelse. Børn og unge er vokset op med de digitale medier og kender dårligt nok til en hverdag uden mobil og internet kontakt.

Online og offline livet er i dag to sider af samme sag. Derfor må vi som voksne forholde os til, at der i den digitale verden desværre også findes skurke, bøller og drillepinde, som kan genere eller forpuste de ellers positive oplevelser for nogle af børnene.

Red Barnets særlige fokus på overgreb, chikane, trusler og mobning har ikke til formål at skræmme børn og forældre væk fra de digitale medier, tværtimod. Vores formål er at informere om det digitale sociale liv, herunder de risici der findes, så forældre, børn og unge får lært nogle hensigtsmæssige færdselsregler og bruger dem til at få flere, bedre og mere positive oplevelser på nettet og med mobilen.

Dette dokument samler den nyeste viden på feltet. Teksten bygger først og fremmest på endnu ikke offentliggjorte tal fra undersøgelsen Unges trivsel 2008, som Statens Institut for Folkesundhed udgav i 2009 - en spørgeskemaundersøgelse om danske unges trivsel med særligt fokus på seksuelle overgreb og vold i barndom og tidlig ungdom (Helweg-Larsen, Schütt & Bøving Larsen 2009). Som led i undersøgelsen samarbejdede Institutet og Red Barnet om et særligt afsnit i spørgeskemaet om unges digitale trivsel. Analyserne bygger på besvarelser fra 3976 danske 9. klasses elever, hvilket svarer til 6 % af den samlede årgang i Danmark. (For nærmere gennemgang af undersøgelsens design og metode se Helweg-Larsen, Schütt & Bøving Larsen 2009). I det følgende vil vi henvise til undersøgelsen som Unges Trivsel 2008, og det er Red Barnet, som er ansvarlig for fortolkningen af data fra undersøgelsen. Desuden inddrager teksten den seneste europæiske undersøgelse om børn og unges sociale liv online - EU Kids Online fra 2010.

Dokumentet beskæftiger sig med temaerne:

- Unges brug af medier
- Sikker chat
- Online mobning
- Seksuelle krænkelser
- Særligt udsatte grupper
- Fortrolighed med forældre
- Mobning og udsathed
- Vold

Under hvert tema fremstilles resultaterne fra de nævnte undersøgelser og Red Barnets kommentarer. Sidst i dokumentet præsenteres Red Barnets anbefalinger på baggrund af resultaterne.

God læselyst.

Camille Leicht & Kuno Sørensen, Red Barnet

Marts 2011

UNGES BRUG AF MEDIER

Danske unge bruger de digitale medier meget. Ifølge Unges Trivsel 2008 bruger 75 % af de danske unge i 9. klasse internettet hver dag, hvilket stemmer overens med resultaterne fra en nyere undersøgelse foretaget blandt europæiske unge af EU Kids Online (Livingstone et al. s. 29). Næsten 50 % af de unge angiver at sende over 100 sms'er om ugen og kun 2 % svarer, at de ingen sms'er sender. Drengene bruger generelt længere tid på nettet, mens pigerne til gengæld sender flere sms'er.

Danske unge er meget alene på nettet. Over 80 % af de adspurgte unge angiver, at de oftest går på nettet derhjemme fra deres egen computer. En større procentdel af drengene bruger deres egen computer sammenlignet med pigerne, som i videre omfang end drengene angiver oftest at gå på nettet fra hjemmets fælles computer. Ydermere tilkendegiver 80 % af de danske unge, at de oftest er alene, når de bruger nettet. Disse tal understreges i den europæiske undersøgelse, som viser, at Danmark er dét land ud af de 23 undersøgte lande, hvor flest børn går på nettet fra deres eget værelse. 75 % af de danske børn angiver nemlig at være online på deres eget værelse, hvilket er langt over det europæiske gennemsnit på 48 % (Livingstone et al. s. 25). Dette må naturligvis ses i sammenhæng med danske familiers generelt høje levestandard, som fx betyder, at mange danske unge har deres egen bærbare computer, samt at der i mange danske hjem findes adskillige computere. Men selv sammenlignet med Sverige, som sammen med Portugal indtager andenpladsen, angiver 9 % flere af de danske børn og unge at have internetadgang fra eget værelse (ibid.).

De unge bruger SNS - udvikling fra nationale sites til globale sites. Unges Trivsel 2008 viser, at 78 % af de danske unge i 9. klasse brugte MSN Messenger i 2008. Siden har andre kommunikationsredskaber dog leveret hård konkurrence, og MSN fremstår i dag i en version, hvor Facebook, MySpace og LinkedIn og andre services kan integreres. I Unges Trivsel 2008 svarer 72 % af de danske unge, at de har en profil på et dansk netmødested, som fx Arto, mens 42 % har en profil på et internationalt netmødested, som fx Facebook. Siden 2008 er Facebooks popularitet dog steget markant på bekostning af de nationale sites, og man må derfor forvente, at tallene ville se anderledes ud, hvis man gentog undersøgelsen i dag. Ifølge en undersøgelse fra 2009 foretaget af Danmarks Statistik havde 95 % af de danske 16-19-årige, som havde en profil på et socialt netmødested, således en profil på Facebook (Danmarks Statistik 2009, p. 22).

Set fra et børnebeskyttelsessynspunkt har de internationale sociale netværkssidens indtog blandt danske børn og unge en række konsekvenser. For det første er det blevet meget vanskeligt at komme i kontakt med en administrator, både for enkeltpersoner og fagfolk, og det kan derfor være svært at få hjælp ved konflikter, problemer eller misbrug på sitet. Hvor det på de nationale sider er muligt at kontakte en moderator eller administrator, er det på de internationale sider oftest ikke muligt at finde en lokal kontakt. I stedet opfordres til at man "anmelder/rapporterer" eventuelt misbrug til (udenlandske) administratorer uden mulighed for yderligere kommunikation. Især når det drejer sig om børn og unge er dette problematisk, da der ikke er mulighed for hverken støtte eller vejledning, som der er det på de danske sider. Red Barnet tilbyder gratis uddannelse af alle moderatorer på danske børnesites for derved at sikre, at de er rustede til at hjælpe de børn, som oplever problemer på sitet. Den manglende moderering og mulighed for lokal kontakt kan altså betyde, at det er blevet lettere uforstyrret at misbruge de sociale netværkssider til at sprede rygter, mobbe, true eller seksuelt krænke andre.

SIKKER CHAT

Flere piger end drenge oplyses om sikker chat af forældre. I Unges Trivsel 2008 blev de unge i 9. klasse spurgt, hvorvidt de var blevet oplyst om sikker chat, dvs. hvordan man undgår uønskede beskeder på internettet og mobilen. 77 % angav at være blevet oplyst herom; ca. 73 % af drengene og 80 % af pigerne. Af de unge, som svarede ja til at være blevet oplyst om sikker chat, angav lidt over halvdelen, at deres lærer havde fortalt om det, mens cirka hver tiende var blevet oplyst af deres søskende, cirka 1/4 af en ven og lidt under halvdelen af deres forældre. Her er det imidlertid interessant, at langt flere piger end drenge angiver at være blevet oplyst om sikker chat af deres forældre; nemlig over halvdelen af pigerne mod kun lidt mere end 1/3 af drengene. Hvad denne kønsmæssige forskel skyldes, kan man naturligvis ikke uden videre udlede af tallene. Umiddelbart kunne man tænke, at tallene snarere end en reel forskel i oplysning, dækker over at pigerne i højere grad end drengene husker at være blevet oplyst. Der er imidlertid stort set ingen kønsmæssig forskel i angivelserne af at være blevet oplyst af en lærer, og eftersom man må formode, at drenge og piger generelt modtager samme undervisning, tyder det på, at forklaringen på pigernes højere angivelse ikke skal findes i en rapporteringsforskel. En mulig forklaring kan være, at forældre simpelthen er mere opmærksomme og bekymrede for pigers online færden, end de er for drenges. Dette understøttes af, at størstedelen af pigerne svarer, at deres forældre ved, hvad de foretager sig/hvem de chatter med på nettet, mens et flertal af drengene angiver, at deres forældre ikke ved det. Alternativt kan det være udtryk for, at pigerne selv føler sig mere udsatte, eller at de generelt er mere åbne overfor at inddrage forældre i deres liv på nettet.

Sikkerchat.dk bruges. Red Barnet har i samarbejde med Det Kriminalpræventive Råd siden 2001 drevet hjemmesiden sikkerchat.dk, som tilbyder gode råd og vejledning om sikker adfærd på nettet til børn, unge, forældre og fagfolk. 12 % af de unge i Unges Trivsel 2008 angiver at have læst om sikker internetbrug på sikkerchat.dk. Sammenlignet hermed svarer kun 3,5 % at de har læst om sikker internetbrug på Medierådet for børn og unges hjemmeside. Det er imidlertid interessant at bemærke, at over 50 % af de adspurgte unge slet ikke har læst om sikker internetbrug nogen steder, og at drengene oftere end pigerne tilkendegiver ikke at have læst om det. En positiv tolkning heraf kan være, at de unge generelt føler sig trygge og godt tilpas på internettet, og derfor ikke finder det relevant for dem selv at læse om sikkerhed på nettet. Det kan ligeledes tænkes, at de føler sig tilstrækkeligt oplyste gennem undervisning og samtaler med kammerater og forældre. Man kan dog også overveje, om det er formen frem for indholdet, som afholder så mange unge fra at opsøge den tilgængelige viden. Måske er det skrevne medie simpelthen ikke den rette vej at nå de unge ad. Måske skal der i stedet youtube-videoer, Facebook-applikationer eller noget helt tredje til for at ramme målgruppen. Disse overvejelser arbejder Red Barnet med netop nu, hvor sikkerchat.dk-hjemmesiden er under nyudvikling.

Drenge mindre tilbøjelige til at søge hjælp end piger ved ubehagelige online oplevelser. Tabel 1 viser, hvem de unge i 9. klasse angiver at ville henvende sig til, hvis de fik ubehagelige beskeder over internettet eller mobilen. Over halvdelen af de unge svarer, at de ville henvende sig til deres forældre og næsten 60 % ville henvende sig til deres venner. Færre svarer at de ville henvende sig til deres søskende eller lærer. Det må siges at være meget positivt, at over 80 % af de unge samlet set oplyser, at de ville henvende sig til nogen, hvis de modtog ubehagelige beskeder. Der ses dog en gennemgående tendens til, at pigerne er mere villige end drengene til at opsøge andre. Når man kigger isoleret på den gruppe af unge, som angiver ikke at ville henvende sig til at andre, udgør drengene således 3/4.

Tabel 1. Hvem ville du henvende dig til, hvis du fik ubehagelige beskeder over internettet eller mobilen?
 Gerne flere svar.

	Dreng	Piger	Alle
Skolelærer	6 %	7 %	6 %
Forældre	50 %	61 %	55 %
Søskende	16 %	22 %	19 %
Venner	50 %	68 %	59 %
Andre	11 %	10 %	10 %
Ville ikke henvende mig til nogen	16 %	5 %	11 %

Mange unge giver personlige oplysninger/mødes med venner fra nettet. Omkring 40 % af de unge i 9. klasse svarer, at de har givet deres e-mail adresse til personer, de kun kender fra internettet. Lidt færre, nemlig ca. 30 %, angiver at have givet deres telefonnummer til nogen, de kun kender fra internettet. Næsten halvdelen af de unge har chattet med nogen på MSN, som de først lærte at kende på internettet, og det interessante er her, at flere unge angiver at have gjort det mange gange end en enkelt gang. 43 % af de unge, angiver at have mødtes med personer i virkeligheden, som de kun kender fra nettet. Langt de fleste af disse unge opnår positive erfaringer og får gode sociale relationer ud af at kommunikere og mødes med nogen fysisk, de har lært at kende online. Dette afspejles også i det, at mange ikke kun har gjort det en enkelt gang, men altså haft lyst til at gøre det gentagne gange. En lille gruppe får dog ubehagelige oplevelser som følge af kommunikation og møder med virtuelle venner, og disse negative erfaringer uddybes senere i artiklen.

ONLINE MOBNING

Pigerne oplever oftere mobning, rygtespredning og trusler via de digitale medier. 9 % af de unge angiver i Unges Trivsel 2008 at være blevet mobbet med sms-beskeder indenfor det sidste år. Sammenligner man de danske unge med andre europæiske unge viser det sig, at de danske unge oplever relativt meget digital mobning. I EU Kids Online undersøgelsen angav 11 % af de danske 9-16-årige således at have oplevet digital mobning indenfor det sidste år, hvilket er mere end dobbelt så høj en procentsats som det europæiske gennemsnit på 5 %. Samtidigt svarede næsten halvdelen af de danske børn, som havde oplevet en eller anden form for mobning i løbet af det sidste år, at det (i hvert fald delvist) var foregået på nettet, mod kun lidt over 1/4 af de europæiske unge samlet. Af Unges Trivsel 2008 fremgår det også, at de digitale medier ofte bruges som led i mobning i Danmark. 41 % af de unge, som svarer, at de ofte bliver mobbet, angiver således, at de indenfor de sidste 12 måneder er blevet mobbet via sms (KT s. 7).

Tabel 2 giver et billede af omfanget af de unges oplevelser med at modtage ubehagelige henvendelser via internet eller mobil. Som det fremgår af tabellen, afslører Unges Trivsel 2008 en kønsmæssig forskel i den digitale mobning. Mere end dobbelt så mange af pigerne som drengene har således oplevet mobning over sms; nemlig 13 % mod 4 % af drengene. I forhold til at modtage klamme beskeder på mobilen tegner sig samme billede: 24 % af pigerne angiver således at have modtaget klamme mobil-beskeder mod kun ca. 8 % af drengene, hvilket svarer til, at rundt regnet 3 ud af 4 af de unge, som har oplevet at modtage klamme sms'er, er piger. Også hvad angår online rygtespredning, er pigerne mere udsatte, idet 15 % af pigerne mod 9 % af drengene har oplevet at få spredt rygter eller skrevet onde ting om sig via internettet indenfor det sidste år. 13 % tilkendegiver at have modtaget trusler indenfor de

sidste 12 måneder, og igen er pigerne relativt overrepræsenterede. Ydermere svarer 9 % af de unge, at de indenfor de sidste 12 måneder er blevet narret af en falsk profil på nettet. Heraf er næsten 2/3 piger.

Tabel 2. Har du oplevet noget af det følgende i de seneste 12 måneder?

	Dreng	Piger	Alle
<i>Blevet mobbet med sms-besker</i>	4 %	13 %	9 %
<i>Modtaget trusler via mobilen</i>	12 %	15 %	13 %
<i>Modtaget klamme besker på mobilen</i>	8 %	24 %	16 %
<i>Andre har spredt rygter eller skrevet onde ting om dig via internettet</i>	9 %	15 %	12 %
<i>Andre har, imod din vilje, lagt frække billeder af dig på internettet</i>	1 %	2 %	1,5 %
<i>Blevet narret af en falsk profil på nettet</i>	7 %	12 %	9 %

Der tegner sig altså et billede af, at pigerne oftere oplever mobning, rygtespredning og trusler via de digitale medier. En forklaring herpå kunne være, at pigerne bruger de sociale kommunikative platforme mere end drengene, som i højere grad bruger de spil- og konkurrenceprægede. Tallene kan imidlertid også være udtryk for, at pigerne i højere grad end drengene føler sig generede, når de modtager besker med en hård ordlyd. Eksempelvis viser den europæiske undersøgelse, at 1/3 af pigerne mod 1/4 af drengene tilkendegiver at være blevet meget oprørte (*“very upset”*) som følge af digital mobning (Livingstone et al. 2010, p. 75). Ydermere viser Unges Trivsel 2008, at 3/4 af de unge, som føler sig krænkede af groft sprog på chatsider er piger (se senere afsnit).

Hvad angår strategier til håndtering af digital mobning viser EU Kids Online undersøgelsen, at 4/5 af de europæiske børn, som var blevet mobbet online, efterfølgende talte med én om det; lidt mere end 2/5 slettede de ubehagelige besker og 2/5 blokerede personen. Samlet set brugte næsten halvdelen af børnene online strategier, og især at blokere den person, som havde sendt dem ubehagelige besker, blev af børnene angivet som en virksom metode (Livingstone et al. 2010, p. 77).

Tabel 3 afspejler, hvordan de unge angiver selv at have udsat andre for ubehagelige henvendelser via internettet eller mobilen i løbet af det sidste år. Som tabellen viser, svarer 14 %, at de selv har drillet andre via sms-besker enten en eller mange gange indenfor det sidste år. Dobbelt så mange drenge som piger angiver imidlertid at have drillet andre over sms mange gange 6 % har selv sendt trusler eller klamme besker via mobilen, og selvom den kønsmæssige forskel ikke er lige så stor, ses stadig en tendens til, at flest drenge tilkendegiver selv at have sendt mobiltrusler til andre. Til gengæld angiver flere piger end drenge at have prøvet at sprede rygter eller skrive onde ting om andre via mobilen. 3 % af de adspurgte unge angiver at have skrevet eller lagt ubehagelige ting på andres profiler.

Tabel 3. Har du selv gjort noget af følgende inden for de seneste 12 måneder?

	Dreng	Piger	Alle
<i>Drillet andre via sms-beskeder</i>	16 %	13 %	14 %
<i>Sendt trusler eller klamme beskeder via mobilen</i>	6 %	5 %	6 %
<i>Spredt rygter eller skrevet onde ting om andre via mobilen</i>	5 %	7 %	6 %
<i>Lagt frække billeder af dig selv på internettet</i>	2 %	1 %	1,5 %
<i>Skrevet eller lagt ubehagelige ting på andres profiler</i>	3 %	3 %	3 %

SEKSUELLE KRÆNKELSER

90 % føler sig ikke krænket af seksuelt sprog på chat. Man kan få det indtryk, at sprogbrugen på nettet og forskellige chatsider er meget grov og foregår i en seksuel tone. Over 90 % af de adspurgte unge i Unges Trivsel 2008 tilkendegiver imidlertid, at de i løbet af det sidste år aldrig har følt sig krænket af groft seksuelt sprog, når de har chattet med en ukendt på internettet. 3 ud af 4 af de unge, som angiver at have følt sig krænket af groft sprog er piger. Også selvom der på nettet utvivlsomt er sprog, billeder og videoer med voldsomt indhold, er det langt fra sikkert, at et barn vil føle sig krænket af det. Eksempelvis spurgte man i EU Kids Online undersøgelsen børnene, om de synes, der er ting på nettet, som generer ("bother") børn på deres alder, og om de selv har følt sig generet af noget online. 93 % af de danske 9-16-årige tilkendegiver, at de synes, der er ting på nettet, som generer børn på deres alder, mens 26 % angiver selv at være blevet generet af noget online i løbet af det sidste år. Begge tal er de højeste angivelser blandt de 23 lande, og kan måske tages som udtryk for, at danske børn er bevidste om, hvad børn bør og ikke bør udsættes for. I forlængelse af ovenstående viser tallene også, at selvom langt de fleste mener, der er ting, som kan være generende for børn, så har væsentligt færre selv følt sig generede online (Livingstone et al. 2010, pp. 51-52).

Flere piger får uønsket lagt frække billeder ud – flere drenge lægger selv frække billeder op. En meget lille andel af de unge rapporterer i Unges Trivsel 2008 om at have fået lagt frække billeder af sig selv ud på nettet imod deres vilje; nemlig knap 1 % af drengene og 2 % af pigerne. Selvom meget få således har oplevet at få billeder uønsket offentliggjort, er det interessant, at blandt dem, som har oplevet det, er 4/5 piger. Til sammenligning hermed tilkendegiver flere drenge end piger at de har lagt frække billeder ud af sig selv; nemlig 2 % af drengene mod 1 % af pigerne.

Webcam. 22 % af de unge i 9. klasse svarer, at de over webcam har set en anden person gøre frække ting (ST s. 22). Kønsforskellen viser sig også her, idet drengene udgør næsten 2/3 af dem, som angiver at have oplevet det mange gange. Der er dog ingen signifikant kønsmæssig forskel at spore blandt de små 8 % af de unge, som svarer, at de selv har vist sig på en fræk måde foran et webcam enten én eller flere gange. Relativt mange af de unge har altså på den ene eller anden måde oplevet, at webcams bliver brugt til noget frækt. Her er det imidlertid vigtigt at understrege, at disse tal ikke kan bruges til at sige noget om seksuelle krænkelser eller overgreb. At have set en anden gøre "frække ting" kan dække over

alt fra uønskede blufærdighedskrænkelser, til at en veninde viser sit nye undertøj frem, eller at to unge bliver enige om at smide trøjen for hinanden.

Nøgenbilleder på mobil. I efteråret 2010 kom det frem, at der i Østjylland hersker en trend, hvor unge piger tager nøgenbilleder af sig selv og sender til veninderne som bevis på tillid og venskab. Selvom pigerne sender billederne frivilligt, kan det alligevel blive problematisk, for hvis pigerne bliver uvenner, bliver billedet måske sendt videre, og så har man ikke længere kontrol over hvem, der får adgang til billedet. Det, der startede som en naiv tillids erklæring kan således udvikle sig til en meget ubehagelig og stressende situation, hvor pigen er udstillet i en sammenhæng, hun slet ikke havde forestillet sig. Et relateret fænomen, det såkaldte *sexting*, har været kendt siden 2005, og er en sammentrækning af ordene *sex* og *texting*, altså sende sms'er med seksuelt indhold. Sexting foregår oftest blandt unge mennesker, og begrebet dækker over, at man sender hinanden seksuelt eksplicite beskeder, efterhånden også indeholdende billeder. I USA og Australien har der været flere sager om teenagere, som er blevet sigtet for at distribuere børnepornografi, fordi de har sendt seksuelle billeder af sig selv eller venner til andre, og på samme måde er modtagerne af billederne blevet sigtet for besiddelse af børnepornografisk materiale. Selv om de billeder, som unge sender til hinanden med mobilen, ofte fremstår meget anderledes end pornografi med børn, kan billederne også i Danmark risikere at falde i en gråzone, fordi det drejer sig om mindreårige.

3 ud af 4 af dem, som opfordres til sex af nogen de ikke kender, er piger. 29 % af pigerne og 9 % af drengene i 9. klasse svarer, at de indenfor det sidste år er blevet spurgt af en fremmed om at sende frække billeder eller film af sig selv via internettet. Det svarer til, at 4 ud af 5 af de unge, som har modtaget opfordringer er piger. Samme tendens ses i forhold til at blive opfordret til sex af fremmede, idet 16 % af pigerne og 5 % af drengene angiver, at de indenfor det sidste år via internettet er blevet opfordret til sex fra nogen de ikke kender, hvilket svarer til at 3 ud af 4 er piger. På samme måde tilbydes langt flere piger end drenge via internettet gaver eller penge for sex fra nogen, de ikke kender, nemlig 8 % af pigerne mod 2 % af drengene.

Fysiske møder med virtuelle venner leder sjældent til overgreb. Seksuelt misbrug har ofte omfattende følger for ofrene, og måske netop derfor kan frygten for at børn udsættes for krænkelser af seksuel karakter få forældre og fagpersoner til at reagere med restriktioner og forbud, når en bestemt tendens sættes i forbindelse med øget fare for overgreb. Ældre børn eller unge får ofte at vide, at de ikke må give personlige oplysninger eller mødes med virtuelle venner, og hvis de bryder reglerne, risikerer de at få karantæne fra at bruge de digitale medier. Unges Trivsel 2008 undersøgelsen viser imidlertid, at 97 % af de unge i 9. klasse svarer nej til at have oplevet krænkelser fra en virtuel ven i den fysiske verden.

Selvom det er vigtigt at voksne omkring børn tager potentielle risici alvorligt og oplyser og snakker med børn og unge om, hvordan man undgår at blive udsat for negative oplevelser og krænkelser, er det samtidigt vigtigt at holde sig for øje, at meget få unge har været udsatte for overgreb i forbindelse med at møde et internetbekendtskab. Når man udstikker forbud over en bred kam betyder det, at barnet eller den unge også frarøves alle de positive sociale muligheder, som de digitale medier indeholder. Derudover kan det også få den konsekvens, at de unge trodser forbuddet og alligevel mødes med en internetven, og at de så i tilfælde af negative oplevelser ikke fortæller forældrene om det af frygt for restriktioner. I denne forbindelse viser den europæiske undersøgelse, at næsten 2/3 af forældrene til de børn, som angav at have mødtes med en ven fra nettet, sagde, at deres barn ikke havde været til et sådant møde.

Kigger man isoleret på de 43 %, som i Unges Trivsel 2008 angiver at have mødtes med virtuelle bekendtskaber i den fysiske verden, ses forskellige mønstre for kønnene. Ud af denne gruppe oplyser 7 % af drengene mod små 5 % af pigerne, at de er blevet forsøgt overtalt til noget seksuelt, og ca. 1 % tilkendegiver at være blevet presset eller tvunget til sex. 7 ud af 10 af dem, som er blevet presset eller tvunget til sex af en virtuel ven er piger. Sidst men ikke mindst angiver flere drenge end piger at have fået penge eller gaver for at gøre noget seksuelt i forbindelse med et møde med en bekendt fra nettet. Af de unge, som har mødtes med en virtuel ven, svarer samlet set 6 % ja til at have oplevet en eller anden form for overgreb i forbindelse hermed. Regner man dette om til antal børn svarer det til, at 1716 9. klasses elever har oplevet seksuelle krænkelser i forbindelse med et møde med en ven fra nettet. I relation til den tidligere beskrevne tendens til at forældre oftere oplyser piger end drenge om sikker internetadfærd, er det interessant at bemærke, at næsten 2/3 af de unge, som svarer ja til at have oplevet krænkelser fra en netven er drenge.

Flest lærte krænkeren at kende gennem dansk netmødested. Flere end 7 ud af 10, og dermed langt størstedelen, angiver imidlertid at have mødt deres krænker på et dansk netmødested som fx Arto. Til sammenligning hermed svarede mindre end 1 ud af 5, at de mødte personen på et internationalt netmødested som fx Facebook, men som tidligere nævnt er der siden 2008 sket store forandringer i de unges brug af netmødesteder, og dette ville angiveligt også afspejle sig i denne fordeling, såfremt man gentog undersøgelsen i dag. Kønsmæssigt ses en kæmpe forskel i de unges angivelser af at have mødt deres krænker gennem et online spil. Blandt de meget få unge, som har haft krænkende eller ubehagelige seksuelle oplevelser i mødet med en virtuel ven svarer 17 % af drengene nemlig, at de har mødt krænkeren gennem et online spil mod kun små 3 % af pigerne. Ifølge EU Kids Online undersøgelsen kommunikerer langt flere drenge end piger online med personer, de kun kender gennem nettet, og forskerne bag foreslår netop drengenes større anvendelse af online spil, som forklaringen herpå.

I februar 2010 blev en 28-årig mand idømt 5 års psykiatrisk behandling for at have manipuleret mindst 25 12-16-årige drenge til systematisk at sende ham seksuelle billeder eller videoklip af dem selv i bytte for, at de modtog guld i online spillet World of Warcraft. Drengene blev også tilbudt gaver for de seksuelle ydelser, og overgrebene ophørte først, da moderen til en 14-årig dreng opdagede, hvad hendes søn foretog sig foran sit webcam.

Drenge udsættes altså også for seksuelle krænkelser, og måske er de endda særligt udsatte på visse områder. Unges Trivsel 2008 viser, at drengene udviser generelt mere risikoadfærd i forhold til selv at uploade billeder, give personlige oplysninger til virtuelle venner og mødes med dem i virkeligheden. Desuden er det iøjnefaldende, at på trods af at en langt større andel af pigerne angiver at blive tilbudt gaver eller penge for seksuelle ydelser, så tilkendegiver flere drenge end piger at have modtaget gaver eller penge for sex. Det kunne altså tyde på, at drenge er mere tilbøjelige til at tage imod tilbud, hvor de ligesom i World of Warcraft sagen selv får en økonomisk gevinst ud af det. Da datamaterialet fra Unges Trivsel 2008 er meget begrænset, er det naturligvis ikke muligt at konkludere ud fra disse tendenser, men om ikke andet kan det i hvert fald fastslås, at drenge også oplever krænkelser på nettet, og at forældre og fagfolk derfor ikke må glemme dem i oplysningen om sikker internetadfærd.

Flest overgreb foretages af jævnaldrende. I begge de tidligere refererede sager om internetrelaterede overgreb er krænkeren en voksen, hvilket afspejler mediernes og den generelt udbredte forståelse af, at den største fare for børn og unge på nettet, er voksne med slette intentioner. Billedet ser dog noget anderledes ud, når man spørger de unge, som har haft krænkende eller ubehagelige seksuelle oplevelser

i mødet med en ven fra den virtuelle verden. Ud af denne lille gruppe svarer mere end 4 ud af 5 af drengene og næsten halvdelen af pigerne nemlig, at den person, som begik overgreb mod dem, var en jævnaldrende. 1/3 af drengene og 2/3 af pigerne angiver, at krænkeren var lidt ældre end dem selv, mens under 1 ud af 10 angiver, at krænkeren var en voksen. Flere piger end drenge svarer, at overgrebene blev begået af en voksen, men tallene er for små til at generalisere ud fra. Langt de fleste af de unge angiver kun at have oplevet overgreb fra én kategori af kränkere (altså jævnaldrende, lidt ældre eller voksne), men det er tankevækkende, at mere end 1 ud af 5 af dem, som har oplevet kränkelse, tilkendegiver at have oplevet det fra personer fra to kategorier. Dette siger imidlertid ikke noget om, hvor mange gange de har oplevet overgreb, men kun om bredden i deres oplevelser.

Blandt de 6 % som angiver at have haft kränkende eller ubehagelige seksuelle oplevelser i forbindelse med et møde med en virtuel ven angiver 1/10 at kränkelsen blev filmet eller fotograferet, og hertil skal lægges at 1/12 angiver ikke at vide, om overgrebene blev filmet. Ud af dem, som angiver at overgrebet blev filmet, svarer 3/10, at de ved, at overgrebene blev lagt på nettet eller sendt til andre personer, mens 4 ud af 10 ikke ved det.

SÆRLIGT UDSATTE GRUPPER

Resultaterne fra Unges Trivsel 2008 viser altså, at langt de fleste unge i 9. klasse, bruger de digitale medier positivt og uden at opleve alvorlige ubehageligheder. Samtidigt er der som nævnt en lille, men ikke desto mindre betydningsfuld andel af de unge, som har haft negative oplevelser i forbindelse med deres online liv. I det følgende vil en række af de områder, som ser ud til at hænge sammen med en større udsathed blive belyst.

Det skal indledningsvis understreges, at alle børn og unge kan blive udsat for ubehagelige henvendelser eller oplevelser på nettet, og at det ikke er muligt at klarlægge kausalforhold mellem forskellige faktorer. Formålet med dette afsnit er derfor alene at rette fokus mod og undersøge de sammenhænge, som Unges Trivsel 2008 peger på.

FORTROLIGHED MED FORÆLDRE

Unge som har svært ved at tale med deres mor udsættes oftere for ubehagelige digitale oplevelser. 13 % af drengene og 20 % af pigerne angiver, at det er svært eller meget svært for dem at tale med deres mor om problemer, bekymringer eller sorger (Unges Trivsel 2008, p. 52). Når man krydser besvarelsenerne om fortrolighed med mor med spørgsmål om digital mobning og kränkelse, viser sig en stor sammenhæng mellem, hvor nemt eller svært man har ved at tale med sin mor, og hvor mange ubehagelige oplevelser, man har haft.

Eksempelvis angiver næsten dobbelt så stor en procentdel af de unge, som synes, det er svært eller meget svært for dem at tale med deres mor, at være blevet mobbet med sms-beskeder mange gange indenfor det sidste år, sammenlignet med de unge, som svarer at det er nemt eller meget nemt for dem at tale med deres mor. At forældre spiller en vigtig rolle i forhold til mobning generelt, understreges i forskningsprojektet eXbus (Exploring Bullying in Schools). Her viser en stor undersøgelse nemlig, at forekomsten af mobning er højere, hvis børnene ikke har kunnet regne med deres forældre i barndommen (Henningsen 2009, p. 200). Unges Trivsel 2008 finder samme tendens i forhold til at modtage trusler eller klamme beskeder på mobilen, i forhold til at få spredt rygter om sig på internettet og i forhold til at blive narret af en falsk profil på nettet; i alle tilfælde er de unge, som svarer, at det er svært eller meget svært for dem at tale med deres mor om problemer væsentligt mere udsatte end dem, som angiver, at det er nemt at tale med deres mor. Det eneste af de undersøgte områder, hvor

tendensen ikke holder, er i forhold til uønsket at få lagt frække billeder ud på nettet. Dog skal det nævnes, at det kun er meget få unge, som har oplevet at få lagt frække billeder på nettet mod deres vilje, hvorfor resultatet ikke nødvendigvis er repræsentativt for en større population. Dette bør undersøges nærmere, men ligger udenfor denne artikels rammer.

Også blandt de unge, som selv har brugt de digitale medier til at genere andre, ses høj sammenhæng med at have svært ved at bruge sin mor som fortrolig. En større procentvis andel af de unge, som har svært eller meget svært ved at snakke med deres mor, har således mobbet andre over sms, sendt trusler eller klamme beskeder til andre over mobilen, spredt rygter eller skrevet onde ting om andre via mobilen eller skrevet eller lagt ubehagelige ting på andres profiler sammenlignet med de unge, som har nemt eller meget nemt ved at tale med deres mor.

MOBNING OG UDSATHED

Mobbeofre er generelt udsatte. Når man kigger på de unge i 9. klasse, som angiver ofte at blive mobbet, tegner sig et billede af endnu en udsat gruppe. De mobbede unge angiver nemlig generelt oftere end de unge, som svarer nej til ofte at blive mobbet, at de har haft ubehagelige digitale oplevelser. På samme måde angiver 32 % af dem, som ofte bliver mobbet, at de har modtaget trusler på mobilen indenfor det sidste år. Sammenhængen er naturlig, da man må forvente, at de unge, som tilkendegiver ofte at blive mobbet i højere grad end dem, som ikke angiver at blive mobbet, har oplevet de forskellige negative digitale henvendelser. Tendensen ses således også i forhold til at modtage klamme beskeder på mobilen og i forhold til at få spredt rygter eller skrevet onde ting om sig på nettet. Hvad der er særligt interessant er imidlertid, at mere end dobbelt så høj en procentdel af de unge, som angiver ofte at blive mobbet, har oplevet at andre imod deres vilje har lagt frække billeder af dem på nettet, sammenlignet med de unge, som afviser ofte at blive mobbet. Hvis man sammenligner de unge, som tilkendegiver ofte at blive mobbet med de unge, som afviser at blive mobbet, angiver 10 gange så stor en procentdel af de unge, som ofte bliver mobbet, at de mange gange indenfor de sidste 12 måneder er blevet narret af en falsk profil på nettet.

Stor sammenhæng mellem at være blevet mobbet og selv have mobbet andre. Af de unge, som angiver at blive mobbet ofte, svarer næsten 1/4, at de selv har drillet andre via sms-beskeder sammenlignet med lidt mere end 1/10 af de unge, som afviser ofte at blive mobbet. På samme måde ses en tydelig tendens til, at en større andel af de unge, som angiver ofte at blive mobbet, har spredt rygter eller skrevet onde ting om andre via mobilen end blandt de unge, som ikke angiver at blive mobbet. Selvom meget få har oplevet disse ting, hvorfor resultaterne må tolkes med forsigtighed, ses alligevel en tendens til at de unge, som ofte oplever sig mobbet i videre omfang har sendt klamme beskeder eller trusler til andre over mobilen, ligesom de oftere har lagt ubehagelige ting på andres profiler.

Kigger man på relationen mellem at være offer for og selv udøve en given ubehagelig henvendelsesform, finder man en direkte sammenhæng. Eksempelvis svarer 46 % af de unge, som selv er blevet mobbet via sms mange gange, ja til at have drillet andre via sms, mod kun lidt over 11 % af dem som angiver, at de aldrig selv er blevet mobbet. På samme måde har 41 % af de unge, som angiver at have modtaget trusler på mobilen mange gange, sendt trusler eller klamme beskeder til andre via mobilen, mod kun 2,75 % af dem, som svarer, at de aldrig har modtaget truende sms-beskeder. Tendensen er gennemgående, og der er således også sammenfald mellem selv at have modtaget klamme beskeder og have sendt dem til andre og mellem at have oplevet, at andre har skrevet onde ting eller rygter om én og selv at have spredt rygter eller skrevet onde ting om andre.

At de unge, som angiver ofte at blive mobbet, er en udsat gruppe, understreges yderligere af, at mere end dobbelt så stor en procentdel af de unge, som har været udsat for internetrelaterede overgreb, sammenlignet med de unge, som ikke har oplevet internetrelaterede overgreb, tilkendegiver at de ofte bliver mobbet. Selvom der således er gennemgående sammenhæng mellem fx at mobbe og blive mobbet, så kan man ud fra undersøgelsen ikke konkludere, om man mobber fordi man bliver mobbet eller omvendt.

Sociale relationer og positioner skal forstås som komplekse og foranderlige. Nyere forskning inden for digital mobning lægger vægt på at kommunikationen via digitale medier kan tilføje yderligere kompleksitet i de 'aktiviteter vi genkender som mobning' (Kofoed 2009, p. 109). I de digitale sociale fællesskaber som de unge søger ind i, handler det meget om processer der skaber inklusion eller eksklusion: Enten er du inde i varmen hvor det sker, eller er du en no-go, som de andre kan tage afstand fra, pege fingre af eller mobbe. Der sker en stadig udvikling, afvikling og forvikling af de sociale relationer, forstået på den måde, at dem der var bedste venner i går, f.eks. kan være mindre tætte på hinanden i dag. Hvis beskederne fra i går først bliver læst i dag, (ikke er synkroniserede) kan de være meningsforstyrrende, fordi de henviser til det særlige forhold der lige præcis bestod i går, men som er forandret i dag.

Så hvis man ikke tager højde for de sociale relationers stadige forandring, kan en voksens indgriben og sanktioner i f.eks. en mobbekonflikt blive en misforstået tildeling af fastlåste roller med "de onde" og "ofret" som det så ud i går.

Kompleksiteten i sociale relationer kan også illustreres med begrebet *Frienemy*, som er et begreb, der siden 1950'erne har været brugt i arbejdslivssammenhænge til at beskrive den komplekse relation, der kan opstå mellem to kollegaer, som på den ene side er samarbejdspartnere og venner, men som samtidig også konkurrerer. Ordet er en sammentrækning af *friend* og *enemy*, og kan eksempelvis dække over en fjende, som lader som om, han er en ven, eller over en ven som samtidigt er en rival. De seneste år har begrebet dog også vundet indpas blandt danske unge, som bruger det til at beskrive komplicerede venskabsrelationer f.eks. også på nettet.

VOLD

Voldsofre har oftere ubehagelige digitale oplevelser. Det er alment kendt, at børns udvikling og trivsel kompromitteres, når de udsættes for vold i opvæksten. I Unges Trivsel 2008 blev de unge i 9. klasse spurgt om, om de havde været udsat for fysisk vold fra forældre og/eller fysisk vold udenfor hjemmet indenfor det sidste år. Når man krydser disse besvarelser med besvarelserne på spørgsmålene om ubehagelige digitale oplevelser, tegner sig et tydeligt billede af, at voldsofre også i relation til online liv er en udsat gruppe. Eksempelvis angiver små 18 % af de unge, som har været udsat for vold, at de er blevet mobbet via sms, mod kun små 7 % af de unge, som ikke har oplevet vold. På samme måde svarer unge voldsofre også i markant videre omfang, at de har modtaget trusler på mobilen sammenlignet med de unge, som ikke har oplevet vold; nemlig 34 % mod 9 %. Tendensen gælder også i forhold til at modtage klamme beskeder på mobilen, og i forhold til at opleve at andre spreder rygter eller skriver onde ting om én på internettet og i forhold til at blive narret af en falsk profil på nettet; i alle tilfælde angiver voldsofrene oftere end dem, som ikke har oplevet vold, at have haft de ubehagelige digitale oplevelser.

Unges Trivsel 2008 er ikke den eneste undersøgelse, som dokumenterer sammenhæng mellem mobning og vold. Eksempelvis har Inge Henningsen som led i forskningen til eXbus fundet klar statistisk sammenhæng mellem mobning og vold og utryghed i barndommen (Henningsen 2009, s. 200).

Voldsofre udsætter oftere andre for ubehagelige digitale oplevelser. Også i forhold til selv at anvende de moderne medier på en negativ måde, er der sammenhæng med, om den unge har været udsat for vold. Næsten tre gange så stor en andel af de unge, som har været udsat for vold angiver således at have mobbet andre via sms sammenlignet med de unge, som ikke har oplevet vold. Voldsofre har ligeledes langt større tendens til at sende trusler eller klamme beskeder til andre over mobilen. Små 17 % af de unge voldsofre har nemlig sendt den slags beskeder mod kun 3 % af de øvrige unge. Tendensen går igen i forhold til at sprede rygter eller skrive onde ting om andre via mobilen og i forhold til at lægge ubehagelige ting på andres profiler, idet en betydeligt større andel af de unge voldsofre angiver at have gjort det, end af de unge, som ikke har oplevet vold.

Voldsofre er mere udsatte for seksuelle krænkelser. Det er interessant, at mere end dobbelt så stor en procentdel af de voldsramte unge, tilkendegiver at have lagt frække billeder af sig selv på nettet sammenholdt med dem, som ikke har oplevet vold. På samme måde er der en større andel af de unge, som har oplevet internetrelaterede overgreb, som har været udsat for fysisk vold sammenlignet med dem, som ikke har oplevet overgreb under mødet med en virtuel ven.

RED BARNET ANBEFALER

Forny seksualundervisningen i folkeskolen

Som undersøgelsen viser, så er det heldigvis få af de unge, som oplever at fysiske møder med virtuelle venner fører til seksuelle overgreb. Samtidig er det vigtigt at lægge mærke til, at den person der begik overgrebene i de allerfleste tilfælde var en jævnaldrende. Undersøgelsen viser også at unge, som er i færd med at udforske og afprøve deres spirende seksualitet, i mange situationer udsættes for seksuelt betonet chikane på nettet, f.eks. opfordres af ukendte til at sende nøgenbilleder eller selv bringer sig i situationer, hvor de senere kan blive seksuelt kompromitterede (sender nøgenbilleder af sig selv, for at bekræfte venskab). Problemerne handler derfor ikke kun om de unges brug af digitale medier, men samtidig om at sætte fokus på seksualundervisningen til de unge. Red Barnet støtter derfor Undervisningsminister Tina Nedergaards udtalelser fra juli 2010, hvor ministeren helt konkret lægger op til at modernisere seksualundervisningen. »Det handler om at lære eleverne at sætte grænser, også når de bevæger sig på internettet«, sagde ministeren.

Forældre skal engagere sig i børns sociale digitale liv

Undersøgelsen viser også, at fortrolighed mellem børnene og deres forældre er et vigtigt redskab, når børn skal udvikle sig og afprøve livets udfordringer herunder også gå på opdagelse i den digitale verden. Jo dårligere relationen er til moderen, desto flere oplevelser med digital mobning og online krænkelser har den unge. Undersøgelsen bekræfter Red Barnets anbefalinger gennem mange år: Forældre skal interessere sig for og engagere sig i børnenes sociale liv med de digitale medier.

Gør det forebyggende arbejde mod mobning obligatorisk

Endelig viser undersøgelsen at der er stor sammenhæng mellem at være mobbet og selv have mobbet. Undersøgelsens resultater er derfor på linje med andre nyere forståelser af mobning som meget komplekse sociale processer, hvor man ikke entydigt kan udpege de onde og ofrene. Desuden viser undersøgelsen at dem, der er involveret i f.eks. mobning også oftere er udsat for andre former for ubehageligheder eller overgreb. Red Barnet vil derfor anbefale, at processer og forløb med mobning ikke ses som isolerede hændelser, men kædes sammen social trivsel og respekt for andre i de sociale arenaer hvor børn og unge bevæger sig. Red Barnets arbejde med Fri for Mobberi er et eksempel på denne bredere tilgang til at arbejde med temaet.

AKTUELLE INITIATIVER FRA RED BARNET

- Red Barnet har i samarbejde med Sex og Samfund udviklet den interaktive hjemmeside rettentilmig.dk, som har fokus på de unges ret til at bestemme over egen krop og ret til et ikke krænkende seksualliv. (Åbner sommer 2011)
- Red Barnet deltager i et europæisk forskningsprojekt der skal undersøge om og hvordan online relaterede seksuelle overgreb påvirker ofrene på en særlig måde og om resultaterne fra undersøgelsen kan bruges til at tilrettelægge rådgivningen og behandlingen til ofrene på en anden måde. Læs mere om projektet ROBERT (Risktaking Online Behaviour - Empowerment through Research and Training) på www.childcentre.info/robert.
- Red Barnets undervisning af moderatører i sociale netmødesteder for børn og unge arbejder med et bredt fokus på de unges sociale liv, fra risikoen for seksuelle overgreb til chikane, mobning og trusler, og ikke mindst mulighederne for at moderatørerne kan være positive medspillere i håndteringen af de konflikter og chikaner der opstår online.
- Hjemmesiden sikkerchat.dk gennemgår i 2011 en større opdatering, særlig med fokus på materialerne til de unge. I forbindelse med prioriteringen af budskaberne og deres formidlingsform vil vi i høj grad trække på viden og indsigt fra fokusgruppe interviews med unge. I Red Barnets videreudvikling af sikkerchat.dk vil vi også, i samarbejde med organisationer fra tre europæiske lande, udvikle e-learning materialer der har fokus på online mobning.
- Red Barnet har udgivet tre faghæfter om seksuelle overgreb på børn og unge.
 - Når voksne krænker
 - Når mistanken opstår
 - Når en mistanke er blevet til en sagDe tre hæfter er gratis og kan bestilles på Red Barnets hjemmesider

LINKS

www.redbarnet.dk/anmeld

Mulighed for at anmelde billeder af seksuelle overgreb på børn (børnepornografi) på internettet

www.redbarnet.dk/buddyguard

Red Barnets online rådgivning til børn og unge udsat for digital mobning, chikane eller seksuelt krænkende oplevelser på nettet eller mobil

www.redbarnet.dk/mobning

Red Barnet og Mary Fondens projekt om tidlig indsats mod mobning 'Fri for Mobberi'

www.sikkerchat.dk

Red Barnet og det Kriminalpræventive Råds hjemmeside om børn og unges online liv. (Sektioner for Børn, Unge, Forældre og Fagfolk)

www.childcentre.info/robert

Forskningsprojekt under EU kommissionens Safer Internet Program med fokus på online relaterede seksuelle overgreb på børn, hvor Red Barnet deltager

www.sikkerinternet.dk

Portal for EU kommissionens Safer Internet Program i Danmark: Helpline, Hotline og Videnscenter

www.si-folkesundhed.dk

Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet. Bøger og rapporter herunder Unges Trivsel 2008.

LITTERATUR

Danmarks Statistik (2009): *Befolkningens brug af internet 2009*. Udgivet som e-publikation på www.dst.dk/it.

Helweg-Larsen, K., Schütt, N. M. & Bøving Larsen, H. (2009): *Unge Trivsel. År 2008. En undersøgelse med fokus på seksuelle overgreb og vold i barndom og tidlig ungdom*. Statens Institut for Folkesundhed. Syddansk Universitet, København.

Henningsen, I. (2009): Sammenhænge mellem mobning, barndomserfaringer og senere livskvalitet. I: Kofoed, J. & Søndergaard, D. M. (2009): *Mobning – sociale processer på afveje*. Hans Reitzels Forlag, København, 1. udgave. Kapitel 6, side 191-223.

Kofoed, J. (2009): Genkendelser af digital mobning. I: Kofoed, J. & Søndergaard, D. M. (2009): *Mobning – sociale processer på afveje*. Hans Reitzels Forlag, København

Livingstone, S., Haddon, L. Görzig, A. & Ólafsson, K. (2010): *Risks and safety on the internet. The perspective of European children, initial findings from the EU Kids Online survey of 9-16 year olds and their parents*. LSE, London: EU Kids Online.